

IVÁCSON ANDRÁS ÁRON

DE TERR-

(Transzverzális olvasónapoló az *Anti-Oedipushoz*)

Bármennyire is fontos a Gilles Deleuze és Félix Guattari szerzőpáros a huszadik századi (és nem csak huszadik századi) filozófia történetében, még mindig nehéz kanonizálni a munkásságukat, különösen a magyar recepció tekintetében. Az ok, amiért az alábbiakban angolul használom a művek címét és angolul is olvastam őket, az, hogy annak ellenére, hogy a szerzőpáros két főművéről, valamint Deleuze egyik főművéről van szó, ezeknek a megjelenésük óta eltelt évtizedek ellenére sincs magyar fordításuk. Ennek számos oka van, kezdve kettejük teljesen sajátos és roppant komplex nyelvezetétől, az általuk kitalált és kidolgozott számos új szakterminuson keresztül egészen az újraértelmezett – deterritorizált –, már korábban is használatos szakszavakig.

Deleuze és Guattari munkásságát nem úgy kell olvasni, mint olyan filozófiát, ami leír valami jelenvalót. A gondolatrendszerük a legpozitívabb értelemben meríti ki a nietzschei „jövő filozófiája” fogalom értelmét: amiről ők írnak, az meredeken a jövő tárgya, és nemcsak tárgya, hanem tétje is. Nyilvánvalóan a kettejük által írt, itt tárgyalt két mű egy ívet jár be, amely szerint az *Anti-Oedipus* a diagnózis, tehát a múlttal és a jelennel foglalkozik nagyrészt, de már felveti a jövőképet is, míg a *Thousand Plateaus* egyszerre egy lehetséges prognózis és egy megoldási javaslat körvonalazása. Az *Anti-Oedipusban* is számos jövőre előrevetített gondolat van, azonban ezek mindig a történeti ívre vannak kifejlesztve, míg a *Thousand Plateausban* ezzel már kevésbé kellett foglalkozniuk. A két mű együtt közel ezer oldal, és noha a *Thousand*

Amikor azt mondtam, hogy Deleuze és Guattari nem csak a huszadik századi filozófia történetében fontosak, nem a múltra gondoltam, és nem is a filozófia általános történetére, hanem a filozófia jövőjének történetére, illetve még inkább a jövő filozófiájának a történetére.

*Plateaus*ból magam is mindössze részleteket olvastam egészen mostanáig, már az *Anti-Oedipus* elképesztő forrásbeli, hivatkozási, tematikai komplexitása lenyűgöző.

Ez a komplexitás nem utolsósorban annak tudható be, hogy mindketten kifejezetten sokoldalú és aktív személyiségek voltak, a maguk sajátos módján. Gilles Deleuze (1925–1995) az Université Paris-VIII filozófiatanára volt. Tág érdeklődési körébe beletartozott a gazdaságfilozófia és főleg a kapitalizmuskritika, a pszichoanalízis, a lét-filozófia, nyelvfilozófia, művészetfilozófia, tudományfilozófia, a szadomazochizmus és az értelemalkotás logikája, ugyanakkor olyan jelentős filozófusok munkásságáról írt értelmezéseket, mint Kant, Bergson, Nietzsche és Foucault. Félix Guattari (1930–1992) pszichoanalitikus, filozófus, társadalomkritikus és radikális aktivista volt. Jacques Lacan-tanítvány, ám az *Anti-Oedipus*ban foglaltak miatt a mester megtagadja, hiszen a könyv a lacani pszichoanalízis egyik legelső és legkimerítőbb kritikája. Lacan odáig merészkedik, hogy diákjainak megtiltja a könyv olvasását. Guattari a D/G kóktél robbanékonyabb eleme, és ő a társadalomban aktívabb is ket-tejük közül. A '68 májusi lázadások során Új Szabad Terek Iniciatíváinak Központja névvel jogi képviselői irodát nyit a bíróság elé citált aktivisták megsegítésére. Korábban, 1956-ig a Francia Kommunista Párt tagja, ahonnan azonban eltávolítják, mert ellenezte Magyarország szovjet megszállását, 1977-ben ő fizette filozófustársra, Antonio Negri menekülését Olaszországból, amikor az utóbbit egy kirakatperben börtönbüntetésre ítélték.

Amikor azt mondtam, hogy Deleuze és Guattari nem csak a huszadik századi filozófia történetében fontosak, nem a múltra gondoltam, és nem is a filozófia általános történetére, hanem a filozófia jövőjének történetére, illetve még inkább a jövő filozófiájának a történetére. Mindaz, ami itt terítékre kerül, csupán felvillantott részletek, gondolatok, *vignette*-ek sorozata, vagy ha úgy jobban tetszik, skiccek az *Anti-Oedipus*ból. Minimálisnak sem nevezhető kommentárt sem fűzők hozzájuk, mindössze saját szavaimmal adom át Deleuze és Guattari mondandójának olyan részleteit, amelyek engem a legjobban megfogtak. Néhány részletet kölcsönöztem az érthetőség, avagy lehet, a komplikáció érdekében a *Thousand Plateaus* című közös művükből, az *Anti-Oedipus* folytatásából, illetve Deleuze egyedül írt *Logic of Sense*-éből. Az *A-O* szerkezetéhez alkalmazkodva megpróbáltam egy szöveghű keresztolvasatát adni a könyv(ek)nek, különösen egymáshoz fenntartott viszonyukban, már amennyire ez megvalósítható volt a hihetetlenül tömény négyszáz, hatszáz oldalak esetében. Ezért döntöttem úgy, hogy részleteket villantok fel csupán, a legkevesebb magyarázattal, ugyanis azt szeretném, hogy ezek a gondolatok önmagukban álljanak, amennyire csak lehet, anélkül hogy az én interpretációim túlságosan át- vagy még rosszabb esetben teljesen túlkódolnák őket. Nyilvánvalóan valamilyen szintű reteritorizáció így is történik, már csak a nyelv alapvető jellege és az interpretálás okán is, de tudatosan küzdöttem ez ellen, szervek nélküli testem minden porcikájával...

...akár percek is eltelnek így, mielőtt elkezdenek megjelenni az első vizuális elemek. Először csak apró pontok, majd egyre több és több, majd vonalak, amelyek összekötnek pontokat, geometriai formákat hoznak létre, amelyek egy rizómát rajzolnak ki a pontokból és formákból: egy testet, amely önmagára néz fekvő állapotban, egy olyan testet, amely nem rendelkezik szervekkel. Alig jött létre és máris felbomlik az eddig megszokott rend és filiáció: test|szerv|molekuláris struktúra. A szervek nélküli test az identitás statikus fókuszpontja, az a Valós, amely részesült az Idea aktusából, szünet-té, pihenéssé, töréssé vált áltál, hogy az Idea másolata, annak leképződése, annak objektumának a szubjektivációja. Az Idea felcserélhető koncepciók dimenziója: törvény, igazság, oktatás, állam, kulturális minták, egy mondatban: mindaz, ami felhasználó, ami felhasználja az embert, territorizálja azt, megnyilvánul rajta keresztül. Az

Idea az a hatalom-tudás viszony, amely létrehozza az Embert „mint olyat”, rendelkezik vele, és felhasználja önmaga újratermelésére. Ez az Idea nem monolitikus, és egy embert egyszerre több Idea is de-re-territorizálhat: az akadémia reterritorizál, amikor részévé válik, a köznapi élet deterritorizál ebből, amikor nyugdíjba vonul – többszörösen akár. A deterritorizáció legalábbis egyik formájában mindig relatív, és ilyenkor reterritorizáció követi: x territórium, amiből a deterritorizáció során liminalitási szakasz lesz, majd ez a reterritorizáció során létrehozza y territóriumot. Analógia: már Darwin felveti, hogy nem léteznek „fajok”, amely szó mindössze taxonómiai egyszerűsítés, csupán formák közötti átmenetek vannak, amelyek folyamatos változásban léteznek, noha ez a változás lassúsága okán nem észlelhető emberi szemmel.

Két dimenzió nyílik meg:

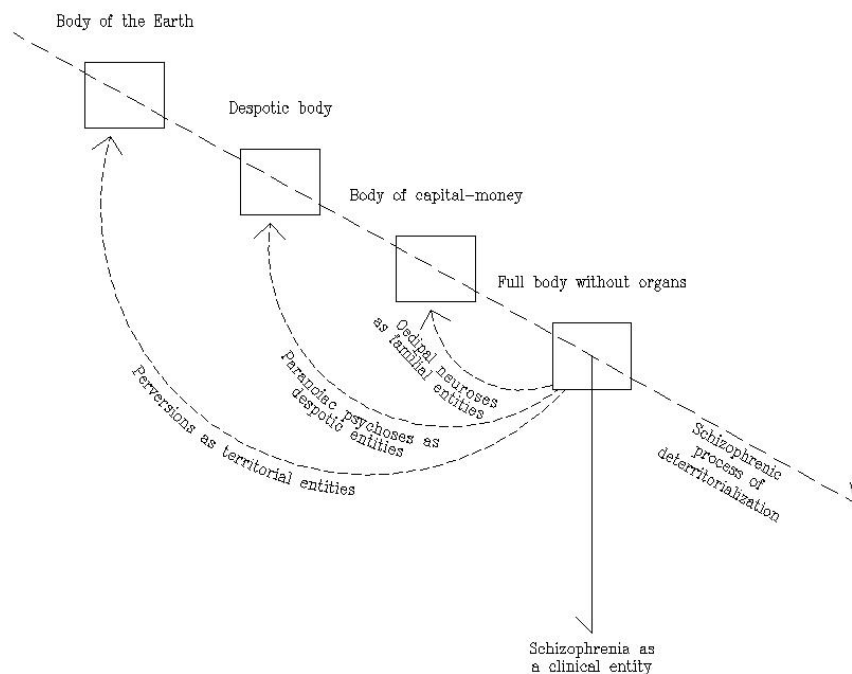
1. limitált, mérhető dolgok, fixált minőségek, az állandó és az időszakos, amelyek mindig szüneteket és töréseket tételeznek fel, jelentésfixációk, szubjektumok átruházása egyik territóriumról a másikba;

2. szintiszta valamivé válás mérhető határok nélkül, egy igazi téboly-valamivé válás, amely sosem pihen, folyamatosan alakítja magát, nem részesül az Idea aktuálisából, mert az képtelen szubjektíválni a dinamikus folyamatban.

Az első dimenzió az Idea, a statikus identitás, a szünet, a törés, a pihenés dimenziója, a feltételezett befejezettség vagy a feltételezett befejezettség illúziójáé, a „kész”, „kerek”, „egész”, minden mástól jól elhatárolt identitásé. Azé az identitásé, amely a hatalom-tudás viszonyok adott mátrixának a manifesztációja az emberben: az identitás maga a hatalom-tudás kicsinyítet, szubjektumszintű másolata. A filiáció az Idea és a másolat között adott koncepcióban:

Idea: állam, oktató, oktatási rendszer stb.; *Másolat*: állampolgár, diák, kész tudás (savoir).

Az oktatás és az állam szériájában egészen Platónig visszamehetünk, hiszen az őáltal leírt ív a nyugati társadalom egészen végig haladt: az Idea a „megfelelő” okta-

tás, a másolat pedig a „megfelelő” oktatásban részesülő emberek egymás után következő generációi: egyszerűen másolatai ennek a „megfelelő” oktatás ideaképének és egymásnak is, mint a „megfelelő” oktatás termékeinek másolatai: ez a par excellence biopolitika leírása. A szervek nélküli test, az identitás egy ilyen ív töréspontján helyezkedik el, az a töréspont, amelyiknek egyik oldalán, az identitásán, a hierarchia magasodik, a másik oldalán a rizóma vonul horizontális transzverzalitásba. A leírás a következő: előbb a Föld teste, majd a despotikus államgépezet teste, ez után a pénz-tőke teste, végül pedig teljes szervek nélküli test, amin létrejön az identitás, azonban létrejöhet a folytonos deterritorizáció szkizofrenizált folyamata is, amely idővel létrehozta a rizómát.

A teljes szervek nélküli test felszínén jönnek létre a mindenik stádiumnak megfelelő és azok hatására létrejövő entitások. A tőke-pénz stádiumban az ödipális neurózisoknak megfelelő familiális entitások (család, közösség, szűk szociális viszonyok stb.). A despotikus államtest stádiumában a paranoid pszichózisoknak megfelelő despotikus entitások (intézményrendszer, totális intézmények, szimbólumok, nemzet, gazdaság, politika). Végül pedig a Földtest stádiumban a perverzióknak megfelelő territóriális entitások (fizikai határok, nyersanyagszükségletek, mi vs. ők, haza stb.). E három stádium konvergenciája hozza létre a teljes szervek nélküli testet, amely az identitás lókusza és a modernitásban itt jön létre a szkizofrénia fogalma mint klinikai entitása. A lényeg az eszmetörténet: az a jelenség, az az állapot, amit a „szkizofrénia” szó jelöl, korábban is létezett, ám ez a megnevezés és az állapot medikalizálása szimptomatikus a modernitás létrejöttére: a tudás valóban hatalom, de nem a köznapi tárgyú klisé értelmében, hanem úgy, hogy valami felett csakis akkor vagyunk képesek hatalmat gyakorolni, ha minél jobban kiismertük. Erősségeit, gyengeségeit, minden apró, pici titkát, még azt is, amit ő maga sem tud magáról: ezután kezdődhet a szoktatás, beteretlés, trenírozás. Mindenik stádium megfelel egy egyre csak fokozódó absztrakciónak: a Földtest az ösztöné, a despotikus test a politikáé, a tőke-pénz a gazdaságé, a teljes szervek nélküli test pedig az identitásé. Azt a szkizofrenizációt pedig, ami felszabadíthat az identitás zsarnoksága alól, éppen az identitáson, az identitásban kell elkezdeni. A szervek nélküli test önmagában egy mátrix: fizikai, történelmi, eszmetörténeti síkok halmaza, és ezáltal egyben egy olyan sík, amely a nyilvánvaló, „első”, érzéki síkon is és azon túlmenően is, „alatt” is létezik. Egyszerre lehet az a mátrix, amit az emberiség történelme alatt felhalmozott tudásként az emberi testről, és az ezt a tudást szemlélő test önmagához való viszonya, önmagáról felhalmozott tudása és ennek a tudásnak a viszonya a tudomány által egészében felhalmozott testtudáshoz. A szervek nélküli test nem egy konkrét testre vonatkozik, hanem „a test mint eszme” (esztétikai, biológiai, politikai, orvosi stb.) és „a test mint olyan”, mint absztrakt gondolkodás tárgya viszonyában létezik. A test, a szervek nélküli test (az identitás) és a szexualitás viszonya az államtest fókuszpontja, amely magába foglalja a tőke-pénz test és a Földtest identitásait is, önmaga auto- és reprodukciója érdekében.

Az identitás, akár egy karógyökér, vízszintes, hierarchikus, felfele tör, és abszolút jellegre törekszik mint „kész”, „kerek”, „egész”: a par excellence despota figurája. A despota egy új szövetségstípus szerződéses formája, amely egy direkt leszármazási ágat hoz létre, amelyben a despota megkérdőjelezi az oldalági és horizontális viszonyokat, amelyek a „primitív”, törzsi társadalmakat jellemzik: ez a despotikus államgépezet genézise, az első megtestesülése az Urstaat ideájának. Egy új vertikális leszármazási ágat épít fel, és magát az istenség leszármazottjának tekinti: az embereknek kötelező követniük őt önmaguk metafizikai érdekében. A despota a par excellence paranoid, mert küzdenie kell a régi rendszer ellen, és egyúttal megtestesíti az új „cölibátusgépezetet” is, hiszen nincs szándékában senkire sem átruházni a hatal-

mát, vagyis egy az övénél újabb rendszert „szülni”: ő „kész”, „egész”, „kerek” és abszolút: konzervatív. A karógyökér, az identitás, a despota önmagában a szuverén hatalom teste, amely testben egyesül a földi és a túlföldi hatalom ideája. Ebből kifolyólag büntetik évszázadokon keresztül olyan szörnyűségesen a királygyilkosságnak nemcsak a tényét, de már a feltárt szándékát is: Robert-François Damiens esete beszédes. Damiens XV Lajos király ellen tervezett gyilkosságot, és noha nem tudta kivitelezni, megkínzása és megölése annyira könyörtelen volt, hogy az övé volt az utolsó nyilvános kivégzés Franciaországban felnégyelés által. Előbb egy spanyolcsizmához hasonló tárgyba szorították a lábait addig, amíg erei el nem pattantak, csontjai össze nem törtek. Ezután égővörös harapófogókkal tépték a húst, azt a kezét pedig, amelyben a vád szerint a tört tartotta, kénnel égették össze. Ezek után sebeibe olvasztott viaszt, izzó ólmot és forró olajat öntöttek. Vétagjait lovakhoz kötötték, hogy felnégyeljék, de Damiens erős testalkata miatt ez csak azután sikerült, hogy a hóhér elvágta az inait. Ezek után a még mindig életben lévő Damiens torzóját máglyára vetették, és a tömeg örömujjongása közepette élve elégették. Damiens egyetlen kommentárja, amikor reggel elővezették a kivégzés helyszínére, mindössze annyi volt: *la journée sera rude*, „nehéz nap lesz a mai”.

A kegyetlenségnek semmi köze nincs semmiféle „természetes erőszakhoz” vagy másféle biologizmushoz, amely megmagyarázná az emberiség történelmét: a kegyetlenség és a háború a kultúra mozgása/mozgalma az imperializmuson keresztül, amely testeken és testekben realizálódik, beljük íródik, többféle keretű munkaeszközzé formálva őket: munkaeszközzé, identitásokká. Az erőszak funkciója elválik az erőszak ethoszától. Amint elhangzik: „...a törvények minden együgyűsége és önkényessége, a beavatások fájdalmi, az elfojtás és oktatás teljes perverz apparátusa, az égővörös kínzóeszközök fémrúdjai és minden könyörtelen eljárás egyetlen értelme és célja: *embert tenyésztetni*, megjelölni a húst, képpé és engedelmessé tenni a szövetségre, megformálni az adós-hitelező viszonyban a személyiségét.”

Nincs még egy olyan kor, mint a mostani, amelyben annyira jól le lehetne követni, hála a virtualitásnak, hogy az identitás pontosan ennyire hevesen reagál a megszüntetésére törő „virtuális damiensek” jelenlétére. Az identitás ellentéte az immanencia sík. Az immanencia a metafizikát hivatott lecserélni azáltal, hogy az élet és a halál nem ellentétei egymásnak, amely halálon túl „valami más” van, egy „másik élet”, az „élet egy másik formája”, hanem az élet és a halál már eleve magába foglalja egyik a másikat. Az egyetlen lehetséges transzcendencia az immanencia, vagyis egy olyan transzcendencia, amely nem képes transzcendens lenni, mindössze immanens, bennefoglalt, az életbe foglalt. Amint transzcendencia lenne a halál által, azonnal megszűnik. Az egyetlen transzcendencia, ami létezhet, az anyag transzcendenciája az adat, az információ által, de ez még mindig immanencia, nem „haladta meg” a „valóság határait”. A teljes anyagiságról létező adathalmaz egy információmátrix: a szervek nélküli test, amelynek felszínén létrejön az identitás. Az identitást kell az információ, az adat által absztrahálni és megszüntetni: ez a rizóma, amely mindig kettő között van, sosem egy, mindig viszony, dialektikus, dinamikus, elveti a statikusság minden formáját.

A második dimenzió a rizómáé, az identitás hiányáé, a szüntelen valamivé válásé, a szkizofrenizált non-identitásé, a folyamatos változásé. Platón statikus hajómetaforája csónakmetaforává alakul, az Egység szétbomlik Többségre, multiplicitásra, alig-egységekre. A rizóma egy olyan gyökér, amely horizontálisan nő, nincs vertikális dimenziója, az identitás ellentéte: elveti a hierarchiát. Kétféle imitáció létezik: másolat és szimulákrum. A másolat egy jól megalapozott imitáció, amely mindig azonos a gyökerének lényegi jellemzőivel: az identitás a par excellence másolat, a hatalom modelljének másolata, a hatalom kicsiben. A különbségpár így moduláló-

dik: másolat és ikon, valamint szimulákrum és fantazma. A platóni motiváció tehát annak megértése, hogy a valóság megismerése abból áll, hogy a másolatokat elkülönítjük a szimulákrumoktól. A másolat egy jól megalapozott imitáció, a „megfelelő” oktatásban részesülő emberek egymás utáni generációi, amelyek a másolatai a modellnek is, egymásnak is. A szimulákrum egy a „megfelelőtől” eltérő imitáció. A másolat-ikon azért jó kép, mert fel van ruházva az eredetihez való hasonlóság/azonossággal („resemblance”), ám ez a hasonlóság/azonosság nem pusztán külső jellemző, hanem a másolatokat létrehozó dolog és az Idea közötti viszony hasonlóság/azonossága önmagával. A lényeg másolatról másolatra az az elv, az a gépezet, amely egyszerre mechanizmusként és önmaga mechanikus elveként létrehozza a másolatokat: a másolat annyiban hasonló/azonos valamivel, amennyiben hasonló/azonos az a valami ideájával. A szimulákrum egy olyan másolat, amely nem hasonló/azonos semmiféle ideával, nem részesül az Idea aktusából. Lemásolja az elvet, de nem készít másolatot az elv céljáról. Ebből kifolyólag a szimulákrum nem pusztán egy másolat másolata. A teológia példája mérvadó ebben. A teológia szerint az isten megteremti az embert saját hasonlóságára, azonban a bűn által elvesz az ember istenhez való hasonlatossága, miközben mindvégig fenntartja az isten képét: a bűn az a töréspont, ahol a másolatból szimulákrum lesz, az ember maga a par excellence szimulákrum, és a bűn az ember par excellence szabadsága. Platón megfogalmazásában: felhagytunk a morális egzisztenciával, hogy beléphessünk az esztétikai egzisztenciába. Platón felhasználó, termelő, imitáló hármasa beszédes. A hierarchia tetején a felhasználó áll, mert ő szabja meg a végcélokat (boldogság, igazság, igazságosság, stb.), és az ő birtokában áll az „igaz tudás”, vagyis a modell, az Idea ismerete. A másolat annyiban hasonló/azonos, amennyiben reprodukálja a modellt: a termelő, aki reprodukál, mindig a hasonló/azonos viszony létrehozására törekszik, de mivel azt csak a felhasználó ismeri, ezért ki van szolgáltatva neki. Végül az imitáló, aki a szimulákrumot hozza létre, maga a modernitás.

Az esztétika egy dualitásnak van kitéve: egyrészt a szenzibilitás elméletét jelenti mint a tapasztalat egy formájának megközelítését, másrészt egy művészettörténetet mint a valós tapasztalatra történő reflexiót. Ezek a rendszerek jelzés-jel rendszerek: a jelzés egy olyan struktúra, amelyben a szétozott potenciálkülönbségek vannak, amelyek összehoznak egymástól eltérő elemeket, a jel pedig az, ami átadódik két szint, két széria között: minden fizikai rendszer jelzés, minden minőség jel. Két állítás: 1. „csupán az különböző, ami hasonlít”, 2. „csupán a különbségek hasonlítanak egymásra”, és két ezeknek megfelelő viláértelmezés: 1. a megelőző hasonlóság, vagyis az identitás szemszögéből nézi a világot, 2. a hasonlóságot, sőt az identitást a sokaság eredményének tekinti. Két következmény: az 1. a másolatok és reprezentációk világa, míg a 2. a szimulákrumok világa. Ebből a kettősségből adódik, hogy minden létező rendszer, még a magát legkonzervatívabbnak, legharmonikusabbnak, legbékésebbnek vélő is, mindig egyenlőtlen és egyensúlytalan állapotban van: Nietzsche-nél a „megfordítani a platonizmust” tehát azt jelenti, hogy felszínre hozni a szimulákrumokat, azokat az imitációkat, amelyek nemcsak hűen imitálják a modellt, mint a másolat, hanem decentralizálják, deterritorizálják, módosítják az imitált végeredményt a modellhez képest. A szimulákrumban mindig minimum két széria egyesül, amelyek közül egyik sem az eredeti, sem a másolat. A szimulákrum teljesen deterritorizált. Nincs benne centrum, nincs periféria, a modellhez és a másolathoz képest bármerre el lehet mozdulni, nincs semmiféle privilegizált nézőpont, semmiféle hierarchia, semmiféle eredet, genézis, nincs első, második, n-edik állapot, csak szériák, filiaációk, territóriumok, fennsíkok. A szimulákrumban az identitás lényege nem a hasonlóság/azonosság, hanem a különbözőség/elkülönülés lesz – a szi-

muláció azt jelenti: egy hatáskeltés képessége, minden újabb filiáció mögött egy újabb filiáció csupán, nincs „eredetpont”.

A modernitást a szimulákrum határozza meg, de még nem eléggé, és a filozófiát nem arra készíti, hogy mindenáron modern legyen, vagy akár időn felüli, hanem arra, hogy kiemelje a modernitásból azt, amit Nietzsche korszerűtlennek nevezett: azt, ami része a modernitásnak, de egyszersmind ellene is kell fordítani, hogy még a modernitást is meghaladhassuk a posztmodernitásban. Aztán azzal ismét hasonlóképpen kell eljárni. A szimulákrumban tehát a nietzschei korszerűtlen a jövő lehetőségét hordozza magában, a korszerűtlen mindig azért korszerűtlen, mert a jövő gyökere, és nem a múlt siratása. „A filozófiát nem a nagy erdőkből és fasétányokon kell megvitatni, hanem a metropoliszokban és az utcákon, azoknak is legmesterségesebb sarkaiban, a szimulákrum által, amely a modernitásban lehetséges kritika éle, a jövő viszonylatában, amelyben a nietzschei örök visszatérés a jövő lehetősége” hangzik. Mert az örök visszatérés mindig a jövő felé haladás eszményéhez való visszatérés kell legyen, ez a modernitás és a szimulákrum romboló tendenciája: nem azért rombol, hogy újraélessze és továbbvigye a társadalmilag lefektetett reprezentációk, modellek, másolatok rendszerét, hogy visszatérjen valami ideologizált „tisztá” állapothoz. Azért rombolja le a modelleket és másolataikat, hogy a szimulákrum sokféleségét, multiplicitását, ha úgy tetszik, káoszát emelje a helyére, amely működ-teti azt, és teremtő, pont azáltal, hogy eltér a modell és az Idea puszta lemásolásától.

A végső gondolat: az identitás-egységet a szimulákrum-rizóma multiplicitása által kell megszüntetni, szervek nélküli testekké kell válni, amelyek felületén létrejöh-et a deterritorizáció, a szkizofrenizáció, a nietzschei szétforgácsolódás. Valamiféle, bármiféle fejlett jövő csakis akkor lehetséges, ha az ember kinő az identitásból: ha az ösztön volt az emberiség gyerekkora, akkor az identitás a tinikora. Valamiféle, bármiféle fejlett jövő csakis akkor lehetséges, ha a tinikorból felcseperedik az emberiség: maga mögött hagy identitást, szimbólumot, nemzetet, közösséget, hazát, az identitás minden járulékos velejáróját. Valamiféle, bármiféle fejlett jövő csakis akkor lehetséges, ha Platón paranoid hajómetaforája szkizoid csónakmetaforává deterritorizálódik: egy olyan alig-egységgé, ami mindig két másik Egység között van, ami mindig két másik Egység közötti viszony, egy folyamat, dinamikus, szöges ellentéte a statikus, „kész”, „határolt”, „korlátolt”, „teljes”, „kerek”, „egész” identitásnak.

